

Prof. dr hab. Janusz Szczepański

Akademia Finansów i Biznesu VISTULA
Filia Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora

RECENZJA

ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGRA KRZYSZTOFA ŻABIERKA pt. „*ARCYBISKUP STANISŁAW GALL (1865 – 1942) – KAPŁAN, ŻOŁNIERZ, POLITYK*” - wydruk komputerowy, ss.320.

1. Wybór tematu.

W dziejach Kościoła katolickiego dwudziestolecia międzywojennego w Polsce poczesne miejsce zajmuje duszpasterstwo wojskowe. Historia duszpasterstwa wojskowego Odrodzonej Polski nierozzerwalnie wiąże się ze sprawowaniem urzędu biskupa polowego przez Stanisława Galla.

Okazało się, że dotychczasowe opracowania na temat życia i duszpasterskiej posługi pierwszego Biskupa Polowego Wojska Polskiego posiadają jednak pewne luki, charakteryzując się też pewnymi nieścisłościami i uproszczeniami. Można o tym się przekonać na podstawie chociażby lektury dotychczasowych opracowań poświęconych osobie arcybiskupa Stanisława Galla.

Spory niedosyt wzbudza zbyt powierzchowne potraktowanie pobytu ks. Stanisława Galla, notabene pod zmienionym nazwiskiem, na studiach w Rzymie. Nie wszystkie zostały przedstawione okoliczności jego nominacji na stanowisko biskupa polowego Wojska Polskiego. Większej ilości faktów wymaga się od autorów kilku opublikowanych biografii Stanisława Galla, w związku z jego działalnością w trudnym dla Wojska Polskiego okresie walki o granice Odrodzonej Polski. Warto tu nawiązać do okoliczności nie najlepszych relacji pierwszego Biskupa Polowego Wojska Polskiego z generalicją i samym Naczelnym Wodzem Józefem Piłsudskim, i to już od pierwszych chwil pełnienia urzędu. To samo można powiedzieć o stanowisku biskupa polowego wobec zamachu stanu Marszałka Józefa Piłsudskiego w maju 1926 r.

Wiele do życzenia przedstawia także dotychczasowa interpretacja przez historyków okresu lat trzydziestych XX wieku, gdy administrator apostolski arcybiskup Stanisław Gall

zarządzał archidiecezją warszawską. Pewien niedosyt w treści, funkcjonujących na rynku wydawniczym opracowań, budzi także ocena sposobu pełnienia urzędu administratora apostolskiego przez arcybiskupa Stanisława Galla w okresie od stycznia 1940 do września 1942 r. Ten trudny czas jego posługi duszpasterskiej wymaga szerszej interpretacji ze względu chociażby na niejednoznaczne opinie na temat hierarchy formułowane przez podziemne struktury państwa polskiego.

Bohaterska walka polskiego żołnierza na różnych frontach II wojny światowej i znaczenie ówczesnego biskupa polowego Józefa Gawliny szybko spowodowały zapomnienie zasług biskupa polowego Stanisława Galla z okresu tworzącego się duszpasterstwa wojskowego. Konieczność kultywowania i upamiętnienia roli biskupa Galla w dziejach polskiego duszpasterstwa wojskowego dostrzega mgr Krzysztof Żabierek. Podejmując próbę opracowania pełnej biografii Stanisława Galla, jest on świadom znacznych luk naszej historiografii na temat politycznej działalności i duszpasterskiej posługi biskupa polowego, a następnie arcybiskupa Stanisława Galla,

Jak zaznacza we Wstępie jednym z głównym celów jego dysertacji będzie ukazanie roli, „jaką odegrał arcybiskup w strukturach swojej macierzystej archidiecezji, w której pracował równoległe, nawet w okresie pełnienia funkcji biskupa polowego [...] Ma to stanowić dowód na wielorakie kierunki działalności takiej osoby, przedstawionej na tle burzliwych wydarzeń, które towarzyszyły narodowi polskiemu w latach ziemskiego życia Stanisława Galla” (s.9).

Baza źródełowa

Materiały źródłowe dotyczące Stanisława Galla są rozproszone w wielu archiwach, ale najwięcej informacji jemu poświęconych znajduje się w archiwach kościelnych. Doktorant przeprowadził kwerendę w blisko 30 archiwach, a przede wszystkim w 17 archiwach kościelnych i zakonnych. Trudno jednak do archiwów kościelnych i zakonnych zaliczyć Archiwum Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, gdzie jest przechowywana praca magisterska na temat duszpasterskiej działalności pierwszego biskupa polowego Stanisława Tomasza Galla.

Obfity plon przyniosła kwerenda przeprowadzona przez doktoranta w Archiwum Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, potwierdzająca studia Stanisława Galla, pod przybranym nazwiskiem w Wiecznym Mieście. To samo można powiedzieć o badaniach źródłowych w Archiwum Archidiecezjalnym Warszawskim. Aczkolwiek nie ma tu dokumentacji archiwalnej dotyczącej bezpośrednio Stanisława Galla, zachowana skromna

spuścizna odnosząca się do jego osoby, dostarcza pewnych informacji o arcybiskupie Gallu z okresu II wojny światowej i okupacji niemieckiej.

Do grupy archiwów kościelnych, z zasobów których korzystał mgr Krzysztof Żabierek, należy przede wszystkim zaliczyć Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie i Archiwum Diecezjalne we Włocławku. Ich zbiory wzbogaciły wiedzę autora dysertacji na temat udziału biskupa Galla w konferencjach Episkopatu Polski oraz jego relacji z prymasem Polski kardynałem Augustem Hlondem

Uwzględniając fakt zaangażowania biskupa Stanisława Galla w działalność męskich zakonów, nieodzowne stało się zapoznanie z materiałami źródłowymi tych zgromadzeń. Autor sięgnął więc do zbiorów archiwalnych, m.in. Zakonu świętego Pawła Pierwszego Pustelnika w Częstochowie, Małego Seminarium Duchownego OO. Oblatów w Lubiążu, czy też zasobu Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Piłskiej. Świadectwem troski, jaką arcybiskup warszawski otoczył podczas II wojny światowej zgromadzenia żeńskie, jest zachowana, a wykorzystana przez mgra Krzysztofa Żabierka dokumentacja archiwalna Klasztoru Mniszek Bosych Zakonu NMP z Góry Karmel w Warszawie, Sióstr Samarytanek w Niegowie, a także warszawskich zgromadzeń; Sług Jezusa oraz Sióstr Jezusa Miłosiernego.

Doktorant sięgnął także do zasobu archiwów państwowych; głównie Centralnego Archiwum Wojskowego, gdzie są przechowywane akta, wzbogacające stan wiedzy na temat posługi biskupa polowego Stanisława Galla w duszpasterstwie wojskowym w latach 1919-1933. Przeprowadził także kwerendę w Archiwum Akt Nowych w Warszawie i Archiwum Państwowym w Warszawie, gdzie zapoznał się z treścią akt poświadczających kontakty biskupa Galla z czołowymi politykami Drugiej Rzeczypospolitej. Kwerenda w jednym z archiwów szczebla wojewódzkiego, w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy pozwoliła doktorantowi na pozyskanie materiałów na temat powołania i organizacji Fundacji Lotniczej im. Pierwszego Biskupa Polowego ks. dr. Stanisława Galla. Sięgnął on także do zasobu innych archiwów państwowych, m.in. w Gdańsku - Oddział w Gdyni, w Płocku, w Poznaniu, w Przemyśle oraz Toruniu i jego Oddziału we Włocławku.

Godny podkreślenia jest fakt wykorzystania przez mgra Krzysztofa Żabierka dokumentów z Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce. Akta Adiutantury Generalnej Naczelnego Wodza zezwoliły na przykład na bardziej szczegółowe przybliżenie wydarzeń, związanych z powołaniem ks. Stanisława Galla na stanowisko biskupa polowego. Z kolei akta Ambasady RP w przy Stolicy Apostolskiej z Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. Władysława Sikorskiego w Londynie poszerzyły stan wiedzy doktoranta na temat ostatnich

miesiący pasterskiej posługi biskupa Stanisława Galla w Wojsku Polskim. W nawiązaniu do kwerendy materiałów pozyskanych z archiwów zagranicznych, Czytelnik chciałby jednak wiedzieć, czy doktorant osobiście dotarł do zasobu wspomnianych zagranicznych archiwów, lub też np. korzystał z treści ich akt zamieszczonych w Internecie.

Autor omawianej rozprawy wykorzystał również materiały pozyskane w wyniku lektury 60 tytułów prasowych, głównie z czasów Drugiej Rzeczypospolitej. Dobre rozeznanie w zbiorach prywatnych muzeów polskich zezwoliło mu na sięgnięcie do bogatej kolekcji prasy polskiej, wydawanej w okresie drugiej wojny światowej na Zachodzie, a przechowywanej w Muzeum im. ks. Józefa Jarzębowskiego w Licheniu Starym.

Wiele prominentnych osób, z którymi biskup Stanisław Gall utrzymywał kontakty pozostawiło pamiętniki i wspomnienia. Stanowią one cenny materiał do próby zaprezentowania pełnej sylwetki pierwszego biskupa polowego Drugiej Rzeczypospolitej.

Pisząc biografię biskupa Galla jej autor wykorzystał literaturę naukową, która z każdym rokiem jest coraz bogatsza. Wykaz wykorzystanych w rozprawie doktorskiej druków zwartych i ciągłych obejmuje kilkaset pozycji. Krzysztof Żabierek sięgnął do treści 20 pamiętników i wspomnień.

Należy stwierdzić, iż ilość wykorzystanych przez doktoranta materiałów archiwalnych, tytułów prasowych, opracowań jest wystarczająca, a ich dobór na ogół nie budzi zastrzeżeń. Świadczy to o dobrym jego rozeznaniu w zakresie zasobu różnej proveniencji archiwów, bibliotek naukowych oraz literatury przedmiotu. Autor mógł na przykład dodatkowo sięgnąć do publikacji książkowej Z. Waszkiewicz, *Duszpasterstwo w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Toruń 2000.

Relatywnie bogata i zróżnicowana, zaprezentowana wyżej baza źródłowa, pozwoliła na odtworzenie w miarę wiarygodnej biografii abpa Stanisława Galla. Tym samym mgr Krzysztof Żabierek był w stanie zrealizować zasygnalizowane wcześniej cele swojej rozprawy doktorskiej.

Zawartość merytoryczna rozprawy.

Przyjęte w rozprawie doktorskiej ramy chronologiczne są przejrzyste i łatwe do zaakceptowania. Cezurę początkową stanowi data 1865 - rok urodzenia przyszłego pierwszego Biskupa Polowego Wojska Polskiego, natomiast cezurą końcową jest jego śmierć w 1942 r. w okupowanej Warszawie.

Wstęp do rozprawy doktorskiej został napisany poprawnie. Autor szczegółowo scharakteryzował jej cele, bazę źródłową, wyjaśnił zasadność konstrukcji. Nie podjął natomiast kwestii charakterystyki treści poszczególnych rozdziałów oraz zastosowanych w dysertacji metod badawczych, czego na ogół wymaga się od autorów tego typu rozpraw naukowych. Wątpliwości budzi też sformułowanie: „Wstęp i krytyka źródeł”. Z reguły każdy dobrze napisany „Wstęp” do pracy doktorskiej powinien zawierać elementy krytyki materiałów źródłowych.

Dysertacja Krzysztofa Żabierka opracowana została na zasadzie chronologiczno-problemowej, co miało zapewnić przejrzystość i wewnętrzną spójność opracowania. Rozprawa została podzielona na pięć rozdziałów, adekwatnych do politycznej periodyzacji ziem polskich I połowy XX wieku oraz na pomniejszych podrozdziałów. Do konstrukcji pracy zakradły się jednak pewne nieścisłości. W rozdziale II autor przytacza wiele informacji z kręgu działań politycznych, związanych z posługą biskupa polowego Stanisława Galla. Tymczasem jego działalności politycznej w latach Drugiej Rzeczypospolitej jest wyłącznie poświęcony rozdział IV rozprawy. Na usprawiedliwienie autora może posłużyć konstatacja, iż trudno jest oddzielić posługi biskupa polowego Wojska Polskiego od działalności politycznej. Po decyzji o opublikowaniu treści rozprawy doktorskiej, wyżej zamieszczona uwaga może jednak skutkować pewną korektą, jeżeli nie struktury dysertacji to przynajmniej innym brzmieniem niektórych tytułów jej rozdziałów lub podrozdziałów.

Warto jednak podkreślić, że proporcje w zakresie objętości poszczególnych rozdziałów zostały zachowane, a całość zebranego materiału źródłowego prawidłowo usystematyzowana. Przechodząc do analizy treści poszczególnych rozdziałów należy zwrócić uwagę na ich bogatą zawartość.

Rozdział I rozprawy doktorskiej omawia pierwszy okres życia Stanisława Tomasza Galla, od jego urodzenia do momentu odzyskania niepodległości przez państwo polskie. Autor przytacza interesujące fakty z dzieciństwa późniejszego arcybiskupa, jego lat szkolnych w jednym z warszawskich gimnazjów, a następnie pobytu w seminarium duchownym. Podejmuje zagadnienie częstych zmian brzmienia jego nazwiska (Gał-Gał- Gall) Zaznacza, że przyszły hierarcha Kościoła kształcił się w Rzymie pod przybranym nazwiskiem „Jelito”.

Wiele miejsca mgr Krzysztof Żabierek poświęca początkowi służby kapłańskiej ks. Stanisława Galla na terenie Warszawy; od parafii św. Katarzyny w Służewie, poprzez stary kościółek na Woli (parafia Narodzenia NMP), parafię św. Jana oraz parafię p.w. św.

Antoniego. Obowiązki wikarego ks. Gall wykonywał wyjątkowo gorliwie, skoro w 1893 r. został mianowany profesorem seminarium warszawskiego decyzją abpa Wincentego Teofila Chościak-Popiela. Należy zgodzić się z opinią doktoranta, iż metropolita warszawski dostrzegł duży potencjał tkwiący w młodym ks. Gallu i ułatwił mu drogę szybkiego awansu w hierarchii kościelnej. Po śmierci abpa Wincentego Teofila Chościak -Popiela „promotorem” kolejnych awansów ks. kan. Stanisława Galla był warszawski arcybiskup, a następnie kardynał Aleksander Kakowski, znajomy Galla z czasów studiów teologicznych w Rzymie.

Autor rozprawy doktorskiej daje wiele przykładów zaangażowania ks. prałata Stanisława Galla w patriotyczną działalność warszawskiego Kościoła w okresie I wojny światowej. Szkoda, że mgr Krzysztof Żabierek nie pokusił się o zaprezentowanie jego stanowiska – jako już prominentnego przedstawiciela Kościoła, wobec tak istotnych, nurtujących społeczeństwo Królestwa Polskiego zagadnień jak czyn legionowy Józefa Piłsudskiego, akt 5 Listopada, polityczne konsekwencje kryzysu przysięgowego. Warto podkreślić, co zresztą doktorant skrzętnie odnotował, że w listopadzie 1918 r. warszawski sufragan i wikariusz generalny ks. Stanisław Gall otrzymał od papieża sakrę biskupią.

Uzupełnienie narracji rozdziału I stanowią dwa krótkie podrozdziały poświęcone pracy ks. Stanisława Galla w seminarium warszawskim i jego działalności pisarskiej, które de facto miała miejsce przed wybuchem I wojny światowej. W związku z powyższym można zaproponować wzbogacenie omawianego rozdziału o ostatni podrozdział zatytułowany „W okresie I wojny światowej”. Należy jednak wszelako do niego przenieść wszelkie informacje na temat wydarzeń Wielkiej Wojny lat 1914-1918, mające związek z życiem oraz działalnością duszpasterską i patriotyczną ks. Stanisława Galla

Rozdział II dysertacji został poświęcony charakterystyce najważniejszego bodajże okresu w życiu Stanisława Galla, jakim było objęcie stanowisko biskupa polowego Wojska Polskiego. Jej autor umiejętnie łączy informacje, pozyskane podczas samodzielnych badań z ustaleniami wcześniejszymi, wprowadzonymi już do historiograficznego obiegu, związane z okolicznościami nominacji pierwszego ordynariusza polowego. Trafnie zauważa, iż brak zgody Stolicy Apostolskiej, by na ten urząd powołać bp. Władysława Bandurskiego, proponowanego przez Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego sprawiły, że bp. Gall niemalże od pierwszych dni sprawowania urzędu spotkał się z chłodnym przyjęciem władz państwowych i generalicji Wojska Polskiego. Należy się zgodzić z opinią mgra Krzysztofa Żabierka, że był on postrzegany jako biskup polowy tymczasowy, którego powinien zastąpić kandydat zaakceptowany przez Naczelnika Państwa Piłsudskiego oraz generałów i wyższych oficerów

wywodzących się z kręgów legionowych.. Doktorant daje przykłady wysiłków ze strony pierwszego biskupa polowego, by współpraca z władzami wojskowymi różnych szczebli układała się w miarę dobrze, ale nie miała ona większych szans powodzenia.

Ważnym zagadnieniem poruszonym w rozdziale II dysertacji jest realizacja najważniejszych zadań przez pierwszego biskupa polowego Wojska Polskiego. Wydaje się, że w zbyt wąskim zakresie jej autor poruszył zagadnienie organizacji duszpasterstwa wojskowego, chociażby opracowania regulaminu określającego ustrój i organizację duszpasterstwa wojskowego oraz regulującego jego wewnętrzne stosunki służbowe. O tej ważnej kwestii doktorant wspomina jednak tylko mimochodem, zapominając na przykład o znaczeniu konferencji biskupów w Warszawie w dniach 12-14 marca 1919 r. podczas której Episkopat miał okazję zapoznać się z projektem wspomnianego regulaminu. Warto podkreślić, o czym już autor rozprawy wspomina, iż projekt biskupa Galla, jako *Regulamin dla Rzymskokatolickiego Duchowieństwa Wojskowego*, po uwzględnieniu uwag biskupów polskich, został opublikowany z datą 24 listopada 1919 r. w *Rozkazie Wewnętrznym dla Duchowieństwa Wojskowego*.

Na pozytywną ocenę ze strony recenzenta zasługuje charakterystyka starań biskupa Galla u papieża Piusa XI (Achillesa Rattiego) o zwiększenie rangi duszpasterstwa wojskowego w Polsce. Miało to w przyszłości zaowocować chociażby dekretem o przyznaniu jurysdykcji dla kapelanów wojskowych. Znalazło to swój wyraz zarówno w dekreście z 27 lutego 1926 r. nuncjusza apostolskiego abpa Lorenzo Lauri, jak też obowiązujących od 25 listopada 1926 r. rozporządzeniach: prezesa Rady Ministrów, ministra Spraw Wojskowych oraz ministra Spraw Wewnętrznych.

Zaprezentowany w rozdziale II opis posługi biskupa polowego Stanisława Galla postrzegany jest głównie przez pryzmat wkładu pierwszego biskupa polowego w mobilizowanie żołnierzy do walki z bolszewickim najeźdźcą, wręczanie chorągwi wojskowych, wizytacje pasterskie, udział w pogrzebach wojskowych. Wiele miejsca autor poświęca znaczeniu odezw i pism biskupa polowego Stanisława Galla oraz jego działalności w stowarzyszeniach na rzecz Wojska Polskiego.

Należy podzielić pogląd mgra Krzysztofa Żabierka, iż relacje między biskupem Stanisławem Gallem a Marszałkiem Józefem Piłsudskim uległy zdecydowanemu pogorszeniu po zamachu majowym 1926 r. Wynikało to nie tylko z powodu animozji personalnych, ale też z narastających różnic między ideologią władz sanacyjnych a stanowiskiem Kościoła, wspierającego program Narodowej Demokracji. Dobrze byłoby jednak zaakcentować, iż

przyczyną licznych konfliktów między biskupem Stanisławem Gallem a władzami wojskowymi były próby naruszenia autonomii duszpasterstwa wojskowego. Jednym z tego przykładów, o czym zresztą autor rozprawy pisze, była kwestia mszy polowych. Zarządzeniem z 1 października 1928 r. mogły być one odprawiane wyłącznie za zgodą biskupa polowego.

Mgr Żabierek dostrzega przyczynę marginalizacji urzędu biskupa polowego przez czynniki wojskowe i państwowe, w tym, iż biskup Gall nie akceptował wśród pragnących uzyskać rozwód oficerów Wojska Polskiego przypadków zmiany wyznania. Jego praca dostarcza wielu ustaleń na temat genezy konfliktu z sierpnia 1931 r., który de facto doprowadził do ustąpienia Stanisława Galla z urzędu biskupa polowego. Postanowił on nie uczestniczyć w kondukcje pogrzebowym ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Sławomira Czerwińskiego. Autor podkreśla, że do otwartych działań władz państwowych i wojskowych, mających na celu usunięcie Stanisława Galla z urzędu biskupa polowego Wojska Polskiego doszło, gdy odmówił on żądaniu Marszałka Piłsudskiego, by hierarcha przeprosił prezydenta RP Ignacego Mościckiego.

Należy się zgodzić z doktorantem, iż kryzys w stosunkach pomiędzy ministrem spraw wojskowych Marszałkiem Piłsudskim a biskupem polowym Gallem był niewygodny zarówno dla władz państwowych II Rzeczypospolitej, jak i Stolicy Apostolskiej. Wypracowano więc kompromis: ceną za rezygnację w marcu 1933 r. biskupa Galla ze stanowiska ordynariusza polowego było przyznanie mu emerytury wojskowej i mianowanie go arcybiskupem tytularnym karpatyjskim. Do chwili objęcia stanowiska biskupa polowego przez ks. Józefa Gawlinę zarządzał on duszpasterstwem wojskowym w charakterze administratora apostolskiego Wojska Polskiego.

Autor rozprawy trafnie zauważył, że rezygnacja ze stanowiska biskupa polowego, wymuszona nieprzejednanym stanowiskiem Marszałka Piłsudskiego, otworzyła dla Stanisława Galla nowy okres jego posługi duszpasterskiej jako biskupa pomocniczego archidiecezji warszawskiej (lata 1933-1939). Temu zagadnieniu jest poświęcony rozdział III recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Charakteryzując posługę biskupa Galla w archidiecezji warszawskiej mgr Krzysztof Żabierek koncentruje swoją uwagę wokół tak istotnych zagadnień, jak: praca w strukturach kurii warszawskiej, wizytacje parafialne, udział w uroczystościach kościelnych, święceniach i pogrzebach kapłanów. Nie pomija też tak istotnych kwestii, jak: współpraca z innymi hierarchami kościelnymi i relacje z zakonami.

W rozdziale IV pracy doktorskiej jej autor podjął próbę naszkicowania działalności politycznej biskupa Stanisława Galla. Przytaczając przykłady jego aktywności w życiu społeczno-politycznym II Rzeczypospolitej, wspomina o sprawowaniu Mszy św. podczas uroczystości wręczenia buławy marszałkowskiej Józefowi Piłsudskiemu. Wspomina o udziale bpa Galla w realizacji inicjatywy budowy Grobu Nieznanego Żołnierza. Interesujące fragmenty rozdziału dotyczą jego kontaktów z przedstawicielami państw Europy zachodniej, przede wszystkim z Watykanem. Biskup Gall był jednym z głównych przedstawicieli strony polskiej podczas podpisania w lutym 1925 r. konkordatu ze Stolicą Apostolską.

Mgr Krzysztof Żabierek nie zapomina o tak ważnej funkcji bpa Galla, jak udział w pogrzebach politycznych, m.in. poległego pod Ossowem kapelana Ignacego Skorupki oraz poległych podczas zamachu majowego 1926 r. Autor rozprawy dostrzega także rolę biskupa Stanisława Galla w wielkiej misji zacieśnienia skupisk polonijnych z Macierzą. Widoczna była ona np. w 1929 r., podczas uroczystości I Zjazdu Polaków z Zagranicy. Podsumowując omawiany rozdział, można pokusić się o opinię, iż dominuje w nim materiał informacyjny, kosztem ujęć analitycznych.

Ostatni rozdział omawianej pracy doktorskiej dotyczy działalności Stanisława Galla w czasie II wojny światowej. Autor podkreśla znaczenie posługi duszpasterskiej abpa Galla w okresie obrony Warszawy we wrześniu 1939 r. Zauważa, że jako wikariusz kapitulny archidiecezji warszawskiej podjął on szerokie działania wspierające ludność i obrońców Warszawy. Po kapitulacji stolicy i rozpoczęciu okupacji ziem polskich przez III Rzeszę był zmuszony reprezentować archidiecezję warszawską wobec niemieckich władz okupacyjnych osobiście, jako wikariusz kapitulny, a później poprzez sprawowaną funkcję administratora apostolskiego. Mgr Krzysztof Żabierek podkreśla, że pełnione, wspomniane funkcje wymagały od arcybiskupa Stanisława Galla przyjęcia postawy nacechowanej odpowiedzialnością za życie wiernych, narażonych na represje ze strony hitlerowskiego okupanta.

Doktorant staje tu przed trudnym zadaniem oceny działalności abpa Galla, chociażby ze względu na niejednoznaczne opinie na temat hierarchy formułowane przez podziemne struktury państwa polskiego. Zajęcie stanowiska wobec zasług abpa Galla w okresie II wojny (do jego śmierci w 1942 r.) ułatwia autorowi rozprawy treść dokumentu Delegatury Rządu na Kraj. We wspomnianym dokumencie zaliczono arcybiskupa Galla do grupy pięciu hierarchów, zajmujących nieprzejednane stanowisko wobec okupacyjnych władz III Rzeszy

Inne uwagi

Zaletą rozprawy jest dobrze napisane *Podsumowanie*. Mgr Krzysztof Żabierek podkreślił, iż Stanisław Gall pozostawił dobrze zorganizowane struktury duszpasterstwa wojskowego, które było w stanie otoczyć opieką religijną żołnierza polskiego zarówno podczas wojny, jak i pokoju. Miała ona zasięg szerszy niż w innych krajach Europy. Zaznaczył, że zorganizowane przez pierwszego biskupa polowego w Wojsku Polskim życie parafialne, oparte było na kościołach garnizonowych.

Można natomiast mieć uwagi do sposobu sporządzenia *Bibliografii*, w której zabrakło odrębnego wykazu, wykorzystanych w dysertacji materiałów źródłowych. Pewne zastrzeżenia można mieć także do formy wykorzystania niektórych opracowań. Autor niejednokrotnie podaje tytuły prac zbiorowych, zamiast tytułów rozdziałów w nich występujących, a bezpośrednio związanych z tematyką recenzowanej rozprawy, np.:

- *Górny Śląsk 1918-1922*, red. T. Skoczek, Warszawa 2015.
- *Rok 1918. Odrodzona Polska w nowej Europie*, red. A. Ajnenkiel, Warszawa 1999.
- *Rok 1920. Wojna i polityka*, red. M. Szumiło, Lublin 2011.
- *Zamach stanu Józefa Piłsudskiego 1926 roku*, red. M. Sioma, Lublin 2007.

Na pozytywne podkreślenie zasługuje natomiast wprowadzenie do Bibliografii ponad 50 wykorzystanych artykułów z Internetu, a zamieszczonych w dziale „Netografia”. Treść rozprawy została wzbogacona o wykaz skrótów, 15 zdjęć oraz wykaz uroczystości wręczenia chorągwi jednostkom wojskowym, w których uczestniczył biskup polowy Stanisław Gall.

Można odnieść wrażenie, iż korekta tekstu przeprowadzona była pośpiesznie. Stąd w rozprawie zdarzają się sporadycznie występujące potknięcia stylistyczne i semantyczne, najczęstsze w rozdziale I.

Dla przykładu wymienię tylko niektóre z nich:

- s.33 – „Pomimo faktu, że rekwizycje niemieckie kradły nawet klamki mosiężne [...]”
- s.38 – „A. Ratti 28 października zwrócił się listownie do kard. P. Gaspariego z prośbą S. Galla o specjalne błogosławieństwo papieskie, aby mógł powiesić w seminarium do publicznego wzglądu”
- s.38 – „Wystosowanie z początkiem października 1918 r. manifestu Rady Regencyjnej o powołaniu niepodległej Polski spotkało się z odpowiedzią Episkopatu Królestwa Polskiego, wśród którego znalazł się podpis nominata Stanisława Galla”
- s.39 – „Józef Piłsudski, z internowania, jakiemu był podany od 1917 r. Po powrocie otrzymał on z rąk Rady Regencyjnej władzę nad siłami zbrojnymi”

Konkluzja

Przedstawione powyżej uwagi i zasygnalizowane usterki, nie zmieniają mojej pozytywnej opinii o rozprawie doktorskiej mgra Krzysztofa Żabierka. Dał się on poznać jako badacz sumienny, dobrze orientujący się w realiach życia społeczno-politycznego i religijnego Drugiej Rzeczypospolitej, a zwłaszcza problematyce duszpasterstwa wojskowego okresu międzywojnia. Jego ustalenia wypełniają też kolejne luki w biografii Stanisława Galla, pierwszego biskupa polowego Wojska Polskiego.

Przedstawiona do oceny praca doktorska mgra Krzysztofa Żabierka świadczy o ogromnej determinacji jej autora w pozyskiwaniu nowych źródeł i jego umiejętności w zakresie podejmowania samodzielnej pracy naukowej. Dzięki jego badaniom postać arcybiskupa Stanisława Galla – jako kapłana, żołnierza i polityka, stała się bardziej wyrazista, a jego zasługi w dziele budowania zrębów duszpasterstwa wojskowego Odrodzonej Polski bardziej oczywiste.

Omawiana, dobrze udokumentowana rozprawa, przyczynia się nie tylko do wzbogacenia wiedzy na temat działalności pierwszego biskupa polowego Wojska Polskiego, ale też do poznania różnorodnych aspektów historii sił zbrojnych II Rzeczypospolitej.

Podsumowując, stwierdzam że recenzowana praca spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim. Wnioskuje więc o dopuszczenie mgra Krzysztofa Żabierka do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, 4 listopada 2020 r.